

5. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія / Катерина Степанівна Серажим. — К., 2002. – 392 с.
6. Серио П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла. Французская школа анализа смысла / Пер. с франц. и португ. – М.: Прогресс, 1999. – с. 14-53.
7. Ю.С. Степанов Альтернативный мир. Дискурс, Факт и Принцип Причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века: Сборник статей. – М.: РГГУ, 1995. – 432 с.
8. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: Проблемы речевого воздействия: Учебное пособие / В.Е. Чернявская. – М.: Флинта; Наука, 2006. – 136 с.
9. Mills, Sara. Discours: The New Critical Idiom. / Sara Mills. – London, New York: Routledge, 1997. – 192 p.

Summary

The article is devoted to the problem of defining the term “discourse” as the term used in different sciences: linguistics, theory of communication, philosophy, psychology, etc.

УДК: 81'342'42

ЕНЕРГЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСЛОВЛЮВАНЬ, ЩО ВИРАЖАЮТЬ ТОЛЕРАНТНІСТЬ / НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі німецької, української та російської мов)

Ларіна Е.В.

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

Інтенсивні політичні процеси в суспільстві ведуть до необхідності аналізу різних систем національних мов та їх ролі у прагматичному впливі на масову політичну свідомість. Увага лінгвістів до цієї проблематики пов'язана з особливостями політичної комунікації, у якій активно використовуються різні стратегічні засоби, тактики й прийоми комунікативного впливу на слухачів [3;4].

Просодичні параметри мовлення виступають одним із елементів інтенціонального плану висловлювань [5;6;7;8;9;10;13;15] і є у політичному

дискурсі важливим засобом формування перлокутивного ефекту толерантності/нетолерантності. Вирішення **актуальних** питань, які пов'язані з дослідженням функції просодії толерантності/нетолерантності поряд з іншими підсистемами мови в політичній комунікації, дозволяє визначити роль просодії як важливого фактора прагматичного впливу на політичну свідомість слухачів у конкретній соціокультурній і політичній ситуації.

Матеріалом дослідження слугували 480 звукових та аудіовізуальних записів виступів сучасних політичних діячів (180 для німецької мови, 150 для української й 150 для російської мов). Тривалість звучання виступів політичних діячів Німеччини (J.Rau, A.Schavan, R.von Weizsäcker, U.Voigt) склала 120 хвилин; України (В. Янукович, Ю. Тимошенко, В. Ющенко, О. Тягнибок) 107 хвилин; Росії (Д. Медведев, В. Путін, Е. Лимонов, В. Жириновський) 128 хвилин.

До числа найважливіших ознак, спільних для трьох мов у плані інтонаційної диференціації значень толерантності / нетолерантності в мовленні політичних діячів Німеччини, України та Росії, належать характеристики енергетичного оформлення мовних реалізацій. Виявлення релевантних спільних й конкретно-мовних ознак просодії толерантності /нетолерантності в цьому аспекті на прикладі німецької, української та російської мов є **завданням** дослідження.

За даними аудиторського аналізу найбільш різко ці особливості проявляються в ядерному складі висловлювань. Характеризуючи істотність відмінностей зазначених мовних стимулів, аудитори вказали на значно вищу енергетичну наповненість висловлювань, які реалізують емоційні прояви нетолерантності (погроза, образа, звинувачення, грубе повчання, агресивне переконання), порівняно з толерантними (миролюбне твердження, дружлюбне переконання, тверда вимога) висловлюваннями.

При інструментальному вивченні інтонаційного оформлення фраз політичного дискурсу, у яких є прояви толерантності / нетолерантності, крім роздільного розгляду показників інтенсивності та тривалості, особливо важливим є дослідження сумарної енергії мовного сигналу як результату спільної дії зазначених вихідних акустичних характеристик мовлення.

Отримані експериментальним шляхом середньоарифметичні значення сумарної енергії складу переконливо свідчать про те, що в нетолерантних висловлюваннях цей показник значно перевищує величину сумарної енергії складу в толерантних висловлюваннях у всіх трьох досліджуваних мовах (таблиця 1).

Перевірка істотності зазначених відмінностей здійснювалася з використанням критерія Стюдента [1]. Її результати підтвердили гіпотезу про належність відповідних вибірок до двох різних генеральних сукупностей, що вказує на суттєвий характер відмінності сумарної енергії у висловлюваннях, які передають толерантне ставлення мовця в зіставленні з нетолерантним.

Таблиця 1

Усереднені значення сумарної енергії складів в толерантних / нетолерантних висловлюваннях (в.о.)

Мова	Сумарна енергія		Коефіц. варіації		K _w
	тол.	нетол.	тол.	нетол.	
німецька	147	220	0,57	0,68	1,50
українська	125	180	0,45	0,75	1,44
російська	113	190	0,51	0,72	1,42

Сумарна енергія складів у двох типах мовленнєвої реалізації значно відрізняється в різних дикторів, що зумовлено їх індивідуальними особливостями. Ступінь зміни сумарної енергії в різних дикторів можна охарактеризувати такими даними: коефіцієнт варіації сумарної енергії в німецькій мові для толерантних фраз становить 0,57, а для нетолерантності – 0,68; в українській мові відповідні значення коефіцієнтів варіації для нетолерантних реплік становлять 0,75, для фраз толерантного змісту – 0,45; у російській мові – 0,72 і 0,51 відповідно. Варіативність енергетичних характеристик істотно знижується при переході до відносних величин (таблиця 2).

Таблиця 2

Середньоарифметичні значення сумарної енергії складів в толерантних / нетолерантних висловлюваннях (в. о.)

МОВА	Сумарна енергія		K _w
	толерантно	нетолерантно	
німецька	0,81	1,22	1,51
українська	0,82	1,18	1,44
російська	0,79	1,12	1,42

З точки зору диференціації толерантності / нетолерантності в усному мовленні важливі не абсолютні значення сумарної енергії, а співвідношення енергетичних характеристик $K_w = W_{\text{інтол.}} / W_{\text{тол.}}$.

Середньоарифметичні значення коефіцієнтів K_w більш стабільні в різних дикторів порівняно з абсолютними значеннями сумарної енергії, і характер розподілу цієї величини симетричний, близький до нормального. Межі варіювання цього коефіцієнта в німецькій мові 1,30-1,77 в.о., в українській мові 1,20-1,63 в.о., у російській мові 1,18-1,60 в.о.

Стабільна і суттєва відмінність від одиниці значення K_w в досліджуваних мовах свідчить про важливу роль сумарної енергії для розрізнення толерантних та нетолерантних мовленнєвих актів у політичному дискурсі. Цей висновок підтверджують результати аудиторського аналізу, який показав, що, при сприйнятті мовленнєвих актів, які передають значення нетолерантності, сприймаються як більш енергетично місткі порівняно з толерантними. Граматична структура фраз певним чином впливає на величину відношення K_w . В еліптичних фразах співвідношення K_w відхиляється від одиниці дещо більше, ніж у повноскладних. Однак, як показує статистична перевірка з використанням критерію Стьюдента, відмінність зазначеного показника в толерантних та нетолерантних мовленнєвих актах залишається істотною за будь-якої граматичної будови реплік (таблиця 3).

Таблиця 3

Залежність середньої сумарної енергії складу толерантних / нетолерантних висловлювань від їх комунікативного типу (в.о.)

Комунікативний тип фрази	Сумарна енергія		K_w
	тол.	нетол.	
німецька мова			
оповідні	0,80	1,18	1,46
спонукальні	0,87	1,33	1,53
риторичні запитання	0,76	1,04	1,37
українська мова			
оповідні	0,76	1,09	1,43
спонукальні	0,81	1,25	1,49
риторичні запитання	0,79	1,10	1,39
російська мова			
оповідні	0,86	1,20	1,39
спонукальні	0,90	1,28	1,43
риторичні запитання	0,78	1,09	1,40

При аналізі експериментальних фраз залежно від їх комунікативного типу (оповідні та спонукальні; риторичні запитання) на матеріалі німецької, української та російської мов було відзначено таку закономірність: найбільшим значенням сумарної енергії в зіставлюваних мовах характеризуються спонукальні репліки толерантного (*Umso entschiedener müssen wir uns überall auf der Welt für Religionsfreiheit einsetzen! J.Rau*) й нетолерантного характеру (*Пусть жену свою учат щи варить! В. Путин*), тоді як риторичні запитання здебільшого мають меншу енергійну наповненість (*Ist Deutschland noch zu retten? U.Voigt*).

Проте суттєвий характер відмінностей між енергетичною наповненістю складів толерантних (*Я вірю в те, що цей парламент згуртується і буде працювати. В. Янукович*) та нетолерантних фраз (*Народ — быдло! В. Жириновский*) зберігається в усіх комунікативних типах висловлювань у трьох зіставлюваних мовах. Це підтверджує також результат перевірки статистичної гіпотези про неістотність відмінностей сумарної звукової енергії у двох типах мовленнєвої реалізації.

Поряд із вивченням середньоарифметичних значень сумарної енергії складу для фрази в цілому заслуговує на увагу питання про порівняння енергетичної наповненості ядерного, перед'ядерних і заядерних складів і про її залежність від досліджуваного конотативного значення фрази (толерантності / нетолерантності).

Таблиця 4

Енергетична наповненість ядерних, перед'ядерних і заядерних складів фраз при передачі толерантності / нетолерантності (в.о.)

Мова	Перед'ядерна частина			Ядерна частина			Заядерна частина		
	Сум. енергія		K _w	Сум. енергія		K _w	Сум. енергія		K _w
	тол.	нетол.		тол.	нетол.		тол.	нетол.	
німецька	0,82	1,24	1,51	0,88	1,45	1,65	0,66	0,88	1,33
українська	0,76	1,09	1,44	0,94	1,40	1,49	0,70	0,98	1,40
російська	0,79	1,13	1,43	0,91	1,43	1,57	0,76	0,99	1,30

Як видно з таблиці 4, енергетична наповненість різних ділянок фрази характеризується подібними рисами в німецькій, українській та російській мовах. Максимум сумарної енергії зазвичай локалізований у ядрі або перед'ядерній частині висловлювання, а в заядерній частині енергетична наповненість знижується. Зазначений характер зміни абсолютних значень сумарної енергії протягом фрази зберігається в толерантних та

нетолерантних репліках. Отже, локалізація максимуму сумарної енергії не належить до ознак, які диференціюють два типи мовної реалізації.

Відмінності з енергетичної наповненості фраз при передачі толерантності та нетолерантності є більш-менш помітними в кожній із частин фрази. Однак найбільш яскраво ці відмінності проявляються в ядерному складі (для німецької мови $K_w = 1,66$ в.о., для української мови $K_w = 1,55$ в.о., для російської $K_w = 1,42$ в.о.), а найменш значними вони є для перед'ядерної частини висловлювання (для німецької мови $K_w = 1,33$ в.о., для української мови $K_w = 1,31$ в.о., для російської - $1,32$ в.о.).

Як показує статистичний аналіз, для всіх частин фрази, включаючи і перед'ядерну, відмінності у сумарній енергії толерантних і нетолерантних фраз є істотними. Такі висновки справедливі для фраз, що мають різну акцентну структуру та граматичну будову: вибірки окремих енергетичних параметрів, які характеризують фрази різної синтаксичної і акцентної структури, належать до однієї генеральної сукупності, про що свідчать результати перевірок статистичних гіпотез щодо однорідності зазначених вибірок за критерієм Стьюдента.

Проведене дослідження демонструє, що енергетична наповненість складів фрази в цілому і всіх її частин є важливою дистинктивною ознакою, котра відрізняє висловлювання при переданні толерантних і нетолерантних реалізацій як у німецькій, так і в українській та російській мовах.

Таким чином, основними висновками при аналізі енергетичних характеристик толерантних та інтолерантних реплік у мовленні німецьких, українських і російських політиків, є такі:

1. Енергетична наповненість складів нетолерантних висловлювань у середньому в півтора рази перевищує аналогічний показник у толерантному мовленні.

2. Велика енергетична наповненість відрізняє всі сегменти (перед'ядерний, ядерний і заядерний) нетолерантних фраз від толерантних. При цьому найбільш різко такі відмінності проявляються в ядерному складі, найменш значними вони є між показниками сумарної енергії заядерної частини висловлювань.

3. Протиставлення толерантних та нетолерантних висловлювань за ступенем енергетичної наповненості спостерігається в усіх випадках, незалежно від комунікативної спрямованості та акцентної структури фраз.

4. Характер локалізації максимальних значень сумарної енергії в аналізованих репліках збігається при вираженні толерантності та нетолерантності. Тому цей показник не належить до ознак, які диференціюють два досліджувані типи мовної реалізації.

Отже, дані експериментально-фонетичного дослідження просодичних характеристик толерантності/нетолерантності в мовленні сучасних політиків трьох країн на рівні енергетичних характеристик інтонації надалі можливість виявити релевантні спільні й конкретно-мовні засоби актуалізації їх дистинктивних характеристик.

Вирішальна роль просодичних засобів толерантної мовленнєвої поведінки комунікантів у конфліктних ситуаціях очевидна. Сучасна теорія і практика толерантного спілкування будується на основі безперервної адаптивної моделі толерантної мовної комунікації, яка сприяє формуванню прагматичної толерантної компетенції сучасного суспільства, тому перспектива наукових досліджень полягає в розширенні кола досліджуваних емоційно-модальних значень ФСП толерантності/ нетолерантності в політичній комунікації.

Література

1. *Бровченко Т.А.* Метод статистического анализа в фонетических исследованиях / Бровченко Т.А., Варбанец П.Д., Таранец В.Г. – Одесса: Изд-во ОГУ, 1976. – 101 с.
2. *Бровченко Т.О.* Методи експериментального вивчення просодичної структури тексту / Т.О. Бровченко // Наукові праці МДГУ ім.Петра Могили. Філологія. – Миколаїв.–Т.55. - 2006. - вип.42 – С.53-55.
3. *Бут Н.А.* Просодические характеристики ситуативно обусловленных иллокутивных актов группы “минативов” (экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка) : дис. на соискание уч.степени канд.филол.наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н.А. Бут. - Тамбов, 2004. - 185 с.
4. *Вербич Н.С.* Інтонація переконування в публічному мовленні (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.С. Вербич. - Київ, 2007. – 204 с.
5. *Григорьев Е.И.* Прагматический аспект речевой просодии: автореф. дис. на соискание уч.степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е.И. Григорьев. - М., 1996. - 48 с.
6. *Дубовский Ю.А.* Вопросы просодии устного текста / Ю. А. Дубовский. - Минск: Вышейш.шк., 1975.- 295 с.
7. *Карандеева Л.Г.* Ситуативно обусловленная вариативность просодических характеристик директивных иллокутивов: экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка :дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Карандеева Людмиоа Георгиевна. - Тамбов, 2006. - 201 с.
8. *Кодзасов С.В.* Исследования в области русской просодии / С.В.Кодзасов. - М.: Языки славянских культур, 2009. – 496 с.
9. *Королева Т.М.* Интонация модальности в звучащей речи / Т.М.Королева. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 147 с.
10. *Цеплитис Л.К.* Анализ речевой интонации / Л.К.Цеплитис. – Рига: Зинатне, 1974. – 137 с.
11. *Essen O. von.* Hochdeutsche Satzmelodie / O. von Essen // Zft. Für Phonetik, Bd. 9, Hft.1, 1956. – S. 75–85.

12. *Fiukowski H.* Sprecherzieherisches Elementarbuch / H.Fiukowski. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1984. – 474 S.
13. *Gutenberg N.* Hören und Beurteilen / N. Gutenberg. - Frankfurt/Main: Scriptor, 1984. - 208 S.
14. *Wunderlich, D.* Der Ton macht die Melodie - Zur Phonologie der Intonation des Deutschen / Wunderlich D. // Intonationsforschungen. – Tuebingen: Hrsg. von Hans Altmann, 1988. – S. 1 – 37.
15. *Zillig, W.* Bewerten: Sprechakttypen der bewertenden Rede / W. Zillig. – Tübingen: Niemeyer, 1982. – 318 S.
16. *Zwirner, E.* Probleme der Sprechmelodie / Zwirner E. // Zft. fuer Phonetik. – 1952. – S. 1– 12.

Summary

The article deals with the prosodic characteristics of tolerance / intolerance in the speeches of politicians representing Germany, Ukraine and Russia at the level of power parameters. Common regularities and essential differences within the power characteristics of corresponding speech acts are identified.

THE ROLE OF A COMMON SEMANTIC FEATURE AND A DIAGNOSTIC FRAME IN THE PROCESS OF THE LINGUISTIC DATA COLLECTION

Leláková Eva

University of Žilina in Žilina, Slovakia

1. Introduction

As our linguistic research deals with the lexico-semantic field (LSF) of the nouns denoting *happiness*, one of its partial aims was to obtain a lexical stock of this field. To meet this aim we set the following criteria:

- a. Consulting OTE for the purpose to find out all the synonyms of the noun *happiness*.
- b. Setting a common semantic feature for all the collected nouns – *pleasant feeling*.
- c. Consulting OED for the purpose to find a common semantic feature *pleasant feeling* in the meanings of the collected synonyms of happiness.
- d. Setting a diagnostic frame to diagnose a semantic feature *pleasant feeling* and verify the rightness of the choice of the nouns.

2. The process of linguistic data collection

The Oxford Thesaurus of English (OTE) offers 45 synonyms of the noun/headword *happiness* (e.g. contentment, pleasure, satisfaction, merriment,